

MULTIMEDIÁLNA PODPORA VZDELÁVANIA SESTIER V PALIATÍVNEJ STAROSTLIVOSTI

MULTIMEDIA SUPPORT FOR NURSING EDUCATION IN PALLIATIVE CARE

Alica Slamková¹, Ľubica Poledníková¹

Abstrakt

Východiská: Interakcia s chorými v paliatívnej starostlivosti si vyžaduje kvalitne vzdelané sestry.

Ciel: Hodnotenie vybraných tém kurzu „Multimediálna podpora vzdelávania členov interdisciplinárneho tímu so zameraním na paliatívnu starostlivosť“, ktorý vznikol v rámci projektu KEGA 022UKF-4/2015. Porovnanie výsledkov ôsmich autotestov na základe bodového hodnotenia a časových údajov medzi študentmi so stredoškolským zdravotníckym vzdelaním (zdravotníci) a bez stredoškolského zdravotníckeho vzdelania (nezdravotníci).

Metódy: Výskumný súbor predstavovalo 115 študentov 1. a 2. ročníka študijného odboru „ošetrovatelstvo“, v akademickom roku 2016/2017. Z toho bolo 83 študentov zdravotníkov a 32 nezdravotníkov. Z celkovej vzorky bolo 111 žien a 4 muži. Autotesty boli zamerané na témy: Zmeny mobility, Únava, Symptómy gastrointestinálneho systému, Symptómy respiračného systému, Príbuzní a dobrovoľníci, Duchovný rozmer a Profesijná etika v paliatívnej starostlivosti.

Výsledky a diskusia: Štatisticky významný rozdiel ($p < 0,05$) pri bodovom hodnotení sme zistili v témach: Zmeny mobility ($p = ,034$) a Symptómy gastrointestinálneho systému ($p = ,001$), kde vyšší počet bodov získali nezdravotníci. Pri hodnotení v súvislosti s dĺžkou času pri vyplňaní štatisticky významný rozdiel bol zistený v téme Únava ($p = ,033$), kde zdravotníci dosiahli vyššiu hodnotu oproti nezdravotníkom.

Záver: Výsledky výskumu poukazujú na menšie rozdiely pri vzdelávaní zdravotníkov a nezdravotníkov. Zdôrazňujeme však potrebu skvalitňovania prípravy v oblasti paliatívnej starostlivosti, s perspektívou celoživotného vzdelávania.

¹ Katedra ošetrovatelstva, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Klíčové slová

paliatívna starostlivosť, ošetrovatelstvo, vzdelávanie, e-learning, multimediálne vzdelávanie

Abstract

Background: An interaction with the sick in palliative care requires well-educated nurses.

Objective: Evaluation of the selected topics in the course "Multimedia Support for Education of Interdisciplinary Team Members Focused on Palliative Care" which was developed as part of the project KEGA 022UKF-4/2015. Comparison of the results of eight auto tests on the basis of score evaluation and time data between the students with completed secondary healthcare education (healthcare professionals) and without secondary healthcare education (non-healthcare professionals).

Methods: The sample consisted of 115 students of Years 1 and 2 in the study field Nursing in the academic year 2016/2017. There were 83 healthcare professionals and 32 non-healthcare professionals. The sample consisted of 111 women and 4 men. The auto tests focused on the topics: Changes in mobility, Fatigue, Symptoms of the gastrointestinal system, Symptoms of the respiratory system, Relatives and volunteers, Spirituality, and Professional ethics in palliative care.

Results and discussion: The statistically significant differences ($p < 0.05$) were found in the topics: Changes in mobility ($p = .034$) and Symptoms of the gastrointestinal system ($p = .001$) in which non-healthcare professional had higher scores. In the evaluation related to time needed for completion, the statistically significant difference was found in the topic Fatigue ($p = .033$) in which the healthcare professionals had a higher score than the non-healthcare professionals.

Conclusion: The study results show minor differences in education of healthcare and non-healthcare professionals. We emphasise, however, the need to increase the quality of training in the area of palliative care with a perspective of lifelong education.

Keywords

palliative care, nursing, education, e-learning, multimedia education

ÚVOD

Kým bude zomieranie a smrť, bude potrebná zdravotnícka starostlivosť na konci života, ktorá zvládne nielen následky ochorení, ale aj ich liečby a nepredvídateľný priebeh zo-

mierania. Požiadavka na implementovanie paliatívnej starostlivosti do systému zdravotnej starostlivosti v Európskom kontexte bola vyslovená na Parlamentnom zhromaždení Rady Európy v deklarácii č. 1418 z roku 1999 o „Ochrane ľudských práv a dôstojnosti terminálne chorých a zomierajúcich“. Touto deklaráciou boli zároveň vlády a politici členských krajín Európskej únie vyzvaní k podpore vzdelávania a výskumu v oblasti paliatívnej starostlivosti, nakoľko počet ľudí, vyžadujúcich paliatívnu starostlivosť neustále narastá (*O organizácii paliatívnej péče*, 2004). V súčasnom období asi 10 % ľudí zomiera náhle z plného zdravia primeraného veku (Križanová, 2014). Ostatní zomierajú zväčša na chronické dlhotrvajúce ochorenia. Približne 80 % zo všetkých pacientov predstavujú onkologickí pacienti so život limitujúcim ochorením a zomierajúci (Andrášiová et al., 2002).

Interakcia s chorými a ich príbuznými v paliatívnej starostlivosti je náročná, preto si vyžaduje kvalitné vzdelávanie sestier ako najpočetnejšej skupiny zdravotníckych pracovníkov. Zvýšený dôraz na osvojenie ošetrovateľských intervencií súvisí najmä so skutočnosťou, že pri poskytovaní niektorých intervencií pracuje sestra samostatne na základe svojich kompetencií, vedomostí a zručností (Výhláška č. 95/2018 Z. z., 2018).

Aktuálnym trendom vo vývoji vysokoškolského vzdelávania je e-learning ako multimediálna podpora vzdelávacieho procesu s použitím moderných informačných prostriedkov a komunikačných technológií, ktoré umožňujú slobodný prístup k vzdelávaniu. Efektívne je využitie zmiešaného vzdelávania (Blended learning), kedy dochádza ku spojeniu prezenčného vzdelávania a e-learningovej multimediálnej podpory (Švejda et al., 2006). Mnohí odborníci na e-learning sa zhodujú, že vo vzdelaní treba hľadať zmysluplné didaktické prepojenie tradičných pedagogických metód s virtuálnym prostredím na báze nových informačných a komunikačných technológií (Cápay, Švec a Balogh, 2009).

Kolektív odborníkov z Katedry ošetrovateľstva, FSVaZ, UKF v Nitre, zostavil e-learningový kurz pod názvom „Multimediálna podpora vzdelávania členov interdisciplinárneho tímu so zameraním na paliatívnu starostlivosť“, v rámci projektu KEGA 022UKF-4/2015. Kurz je zameraný na problematiku paliatívnej starostlivosti s využitím informačných a komunikačných technológií pri jej osvojovaní a je umiestnený na portáli UKF – <https://amos.ukf.sk>. Cieľom projektu bolo vytvoriť obsah obohatený multimediálnymi prvkami a dopĺňajúci prezenčné vzdelávanie študentov bakalárskeho štúdia v odbore ošetrovateľstvo, t. z. pregraduálnu prípravu budúcich sestier. Databáza najnovších informácií je doplnená video nahrávkami a obrázkami.

Multimediálny kurz obsahuje trinásť tém so zameraním na najčastejšie problémy pri ošetrovaní pacientov v paliatívnej starostlivosti. Záverečné autotesty za každou témou poskytujú študentom spätnú väzbu a vyučujúcu informáciu o vhodnosti obsahu poskytnutého materiálu. Jednotlivé témy nie sú prezentované v jednom predmete, ale sú súčasťou nasledujúcich vyučovacích predmetov: *Ošetrovateľské postupy a techniky (1. roč.): Téma: Zmeny mobility; *Psychológia a komunikácia v ošetrovateľstve (1. roč.): Téma: Duchovný rozmer paliatívnej starostlivosti; *Profesijná etika (1. roč.): Téma: Etické a právne minimum v kontexte PS (paliatívnej starostlivosti); *Vybrané medicínske odbory (onkologické a paliatívne ošetrovateľstvo) (2. roč.): Témy: Bolesť, Únava, Symptómy gastrointestinálneho a respiračného systému, Práca s príbuznými, význam dobrovoľníckej práce; *Vnútor-

né choroby a ošetrovateľstvo (2. roč.): Téma: Akútna a chronická zmätenosť; *Chirurgia a ošetrovateľstvo (2. roč.): Téma: Nehojace sa rany; *Základy klinickej psychológie (3. roč.) študijný odbor Psychológia, Téma: Psychologické aspekty paliatívnej starostlivosti; *Rezidenčná sociálna práca (3. roč.) študijný odbor Sociálna práca, Téma: Miesto a úlohy sociálneho pracovníka v interdisciplinárnom tíme.

CIEĽ PRÁCE

Cieľom príspevku je hodnotenie vybraných tém kurzu „Multimediálna podpora vzdelávania členov interdisciplinárneho tímu so zameraním na paliatívnu starostlivosť“, ktorý vznikol v rámci projektu KEGA 022UKF-4/2015. Porovnanie výsledkov ôsmych autotestov na základe bodového hodnotenia a časových údajov medzi študentmi so stredoškolským zdravotníckym vzdelaním (zdravotníci) a bez stredoškolského zdravotníckeho vzdelania (nezdravotníci).

METODIKA

Výskumný súbor spolu predstavovalo spolu 115 študentov študijného odboru ošetrovateľstvo na UKF, Fakulte sociálnych vied a zdravotníctva v Nitre, v akademickom roku 2016/2017. Z toho 83 študentov absolvovalo strednú zdravotnícku školu (ďalej zdravotníci) a 32 študentov absolvovalo stredoškolské štúdium bez zdravotníckeho zamerania (ďalej nezdravotníci) napr. gymnázium a pod. Priemerný vek študentov bol 21,92; min – 20; max – 31; SD – 1,54. Z celkovej vzorky bolo 111 žien a 4 muži.

Za 1. ročník predstavovalo výskumný súbor 54 študentov, z toho 32 zdravotníkov a 22 nezdravotníkov. Priemerný vek študentov v tomto výskumnom súbore bol 22,96; min – 20; max – 31; SD – 1,49. Z výskumnej vzorky bolo 52 žien a 2 muži.

Za 2. ročník predstavovalo výskumnú vzorku 61 respondentov – 51 zdravotníkov a 10 nezdravotníkov. Priemerný vek študentov bol 20,63; min – 20; max – 24; SD – 0,78. Z tejto výskumnej vzorky bolo 59 žien a 2 muži.

E-learningový kurz „Multimediálna podpora vzdelávania členov interdisciplinárneho tímu so zameraním na paliatívnu starostlivosť“ obsahuje spolu 13 tém, ktoré sú zamerané na najčastejšie problémy v paliatívnej ošetrovateľskej starostlivosti. Záverečné autotesty za každou témou poskytujú študentom spätnú väzbu a vyučujúcim informáciu o vhodnosti obsahu poskytnutého materiálu. Jednotlivé témy nie sú prezentované v jednom predmete, ale sú súčasťou nasledujúcich vyučovacích predmetov: *Ošetrovateľské postupy a techniky (1. roč.): Téma: Zmeny mobility; *Psychológia a komunikácia v ošetrovateľstve (1. roč.): Téma: Duchovný rozmer paliatívnej starostlivosti; *Profesijná etika (1. roč.): Téma: Etické a právne minimum v kontexte PS; *Vybrané medicínske odbory (onkologické a paliatívne ošetrovateľstvo) (2. roč.): Témy: Bolest', Únava, Symptómy gastrointestinálneho a respiračného systému, Práca s príbuznými, význam dobrovoľníckej práce; *Vnútorné choroby a ošetrovateľstvo (2. roč.): Téma: Akútna a chronická zmätenosť; *Chi-

rurgia a ošetrovatelstvo (2. roč.): Téma: Nehojace sa rany; *Základy klinickej psychológie (3. roč.) študijný odbor Psychológia, Téma: Psychologické aspekty paliatívnej starostlivosti; *Rezidenčná sociálna práca (3. roč.) študijný odbor Sociálna práca, Téma: Miesto a úlohy sociálneho pracovníka v interdisciplinárnom tíme.

V príspevku uvádzame vyhodnotenie iba vybraných tém prostredníctvom výsledkov autotestov v rámci predmetov: Ošetrovateľské postupy a techniky (1. roč.), Psychológia a komunikácia v ošetrovatelstve (1. roč.), Profesijsná etika (1. roč.) a Vybrané medicínske odbory (Onkologické a paliatívne ošetrovatelstvo – 2. roč.) v akademickom roku 2016/2017.

V autotestoch pri vybraných témach mohli študenti dosiahnuť nasledujúci počet bodov: Bolesť – 10 bodov, Zmeny mobility – 10 bodov, Únava – 8 bodov, Symptómy gastrointestinálneho systému (GIT) – 16 bodov, symptómy respiračného systému (RES) – 11 bodov, Práca s príbuznými, význam dobrovoľníckej práce – 8 bodov, Duchovný rozmer paliatívnej starostlivosti – 8 bodov, Etické a právne minimum v kontexte PS – 8 bodov.

VÝSLEDKY

Vo výskume sme predpokladali, že lepšie výsledky v autotestoch dosiahnu študenti so zdravotníckym vzdelaním, a tak isto, že jednotlivé testy napíšu za kratší čas. V tab. 1 uvádzame výsledky autotestov vybraných tém na základe bodového hodnotenia. Na základe výsledkov Mann-Whitneyho u testu môžeme konštatovať štatisticky významný rozdiel ($p < 0,05$) v témach: Zmeny mobility ($p = ,034$) a Symptómy gastrointestinálneho systému (GIT) ($p = ,001$). V oboch témach ale dosiahli zdravotníci nižšie skóre oproti nezdravotníkom. Tak isto priemerná hodnota dosiahnutých výsledkov autotestov je v prípade šiestich (z ôsmich) autotestov vyššia opäť v prípade nezdravotníkov (tab. 1). Často sa stretávame pri vzdelávaní so skutočnosťou, že študenti (zdravotníci) sa najmä počas prvého roka štúdia spoliehajú na informácie získané počas stredoškolského štúdia, ktoré však pre prvý stupeň vysokoškolského vzdelávania nie sú dostačujúce.

Tab. 1 Výsledky autotestov za jednotlivé témy – bodové hodnotenie

Téma	p	x / z	x / n	SD / z	SD / n
Bolesť	,200	8,60	9,09	1,55	1,03
Zmeny mobility	,034	9,36	9,68	,97	,84
Únava	,159	6,91	7,37	1,36	,70
GIT (symptómy gastrointestinálneho systému)	,001	13,27	14,13	1,85	1,98
RES (symptómy respiračného systému)	,313	8,73	9,15	1,96	1,90
Príbuzní a dobrovoľníci	,340	7,33	7,47	,93	,94
Duchovný rozmer	,144	7,00	6,69	1,16	1,17
Profesijsná etika	,628	6,70	6,56	1,15	1,29

Legenda: p – štatistická významnosť, x – aritmetický priemer, SD – smerodajná odchýlka, z – zdravotníci, n – nezdravotníci

V tab. 2 uvádzame porovnanie medzi zdravotníkmi a nezdravotníkmi v súvislosti s dĺžkou času pri vyplňaní autotestov. Časové údaje sú uvedené v sekundách. V druhej oblasti výskumu, kde sme predpokladali, že zdravotníci napíšu testy za kratší časový úsek, štatisticky významný rozdiel bol zistený iba v téme – únava ($p = ,033$), v tomto prípade v prospech zdravotníkov. Z celkového počtu osem autotestov, čo sa týka priemernej hodnoty, opäť získali študenti nezdravotníci lepšie výsledky, t. z. uvedený počet vyplnili za kratší čas (tab. 2).

Tab. 2 Výsledky autotestov za jednotlivé témy – hodnotenie podľa času

Téma	p	x / z	x / n	SD / z	SD / n
Bolesť	,283	604,66	490,66	616,20	395,32
Zmeny mobility	,815	269,37	160,65	644,42	62,75
Únava	,033	430,13	357,53	295,60	459,77
GIT (symptómy gastrointestinálneho systému)	,903	1140,59	1241,09	676,22	879,34
RES (symptómy respiračného systému)	,703	556,61	566,93	331,45	469,79
Príbuzní a dobrovoľníci	,720	225,07	196,62	185,53	137,05
Duchovný rozmer	,624	216,12	227,34	144,0	159,18
Profesijná etika	,361	268,61	246,75	218,95	266,64

Legenda: p – štatistická významnosť, x – aritmetický priemer, SD – smerodajná odchýlka, z – zdravotníci, n – nezdravotníci

DISKUSIA

Potreba rozpracovania témy vzdelávania v paliatívnej starostlivosti vyplýva z narastajúceho počtu onkologických, civilizačných ochorení a ľudí v seniorskom veku. Zároveň vznikajú nové hospice, paliatívne oddelenia a ďalšie zariadenia poskytujúce paliatívnu starostlivosť, ktoré si vyžadujú kvalitne pripravených členov multidisciplinárneho tímu, vrátane sestier.

Výskum poukazuje na nosné témy paliatívnej starostlivosti, medzi ktorými prioritné miesto zastáva manažment **bolesti**. Výskumy v tejto oblasti poukazujú na potrebu dôkladnej liečby, pretože neliečená bolesť spôsobuje zbytočné utrpenie. Škálu problémov, s ktorými sa členovia multidisciplinárneho tímu zaoberajú, obsahuje koncept „totálnej bolesti“, s ktorým ako prvá prišla Cicely Saundersová (Clark, 1998). Téma zároveň zdôrazňuje úlohu sestry v manažmente liečby bolesti. Pre sestry je dôležité si uvedomiť, že „bolesť je vždy to, čo pacient označí za bolesť“ (Twycross a Wilcock, 2002, s. 17). Ďalším významným symptómom u nevyliciteľne chorých ako zdôrazňujú vo svojom výskume mnohí autori je **únava**. Únava je zanedbávaný príznak, na ktorý sa chorí často nestážujú a lekári ju nezistujú. Preto je dôležité počúvať pacientov, umožniť im aby mohli hovoriť o prežívaní ťažkých symptómov svojho ochorenia. Už samotné rozpoznanie tohto problému je povzbudivou skúsenosťou (Cornero-vá, 2007). K dôležitým, v rámci kurzu patria témy so zameraním na zmeny **výživy** a **dýchania**. Znamky podvýživy sa nachádzajú takmer u polovice chorých pri diagnostikovaní nádoru, a v pokročilom štádiu choroby postihuje nádorová kachexia 70 až 80 % pacientov (Vorlíček

et al., 2004; Zadák, 2002). Medzi symptómami sprevádzajúcimi obdobie terminálneho štádia a významne vplyvujúcimi na kvalitu života sa dýchavica vyskytuje hneď za bolesťou. Viacerí autori ho opisujú ako najťažšie znášaň, najviac obťažujúci, ťažko tolerovaný alebo najobávanejší a najdevastujúcejší symptóm pokročilého nádorového ochorenia (Mularski et al., 2010; Beržinec, 2009; Bóriková, 2015). Ošetrovateľské aktivity sú cieleňé na ovplyvňovanie pocitu nedostatku vzduchu a potláčanie faktorov, ktoré negatívne na tento pocit vplývajú.

Dôležitou súčasťou multidisciplinárneho tímu sú aj **príbuzní** a neskôr **pozostalí**. Príbuzní často znášajú ochorenie ťažšie ako samotní pacienti (Theová, 2007), trpia emočným diskomfortom a zvýšenou tenziou. Podobne uvádza autor Hinton (1994), že o príbuzných, čiže rodinných opatrovateľoch sa zistilo, že trpia väčšou úzkosťou ako choré osoby. Táto téma v kurze zdôrazňuje aj význam podpory pozostalých v období smútenia. Nevyhnutnou oblasťou v závere života sú tak isto **etické otázky**, ktoré vznikajú v situáciách rozhodovania. Je zároveň nutné upozorniť na fakt, že identifikácia etického problému v ošetrovateľskej praxi je neraz komplikovanejšia ako hľadanie samotného riešenia problému, pretože sa často prejavujú rozdiely v názoroch pacientov a zdravotníckych pracovníkov na to, čo je pre daného pacienta najlepšie (Krištofová, 2014). Koncepcia, ktorá sa snaží zakotviť etickú teóriu do klinickej praxe sa nazýva klinický pragmatizmus, ktorý podporuje dynamickú výmenu názorov a snaží sa o vzájomné hľadanie nejakého zmyslu tvárou v tvár bolesti, utrpeniu a potrebe udržať si na konci života kontrolu nad sebou samým (Fins a Bacchetta, 1995). Ako uvádza Svatošová (1999) priorita potrieb sa v priebehu choroby mení. Na začiatku sú prvoradé biologické potreby a v záverečnej fáze sa do popredia dostávajú **duchovné potreby**. Napriek tomu, že sa mnohí pacienti neidentifikujú ani s jedným náboženským presvedčením, takmer každý pociťuje potrebu nájsť zmysel svojho života, hlavne v prípade postihnutia nevyliciteľným ochorením. Autor Wright, v roku 1999 uskutočnil prieskum, v ktorom zisťoval na základe odpovedí kaplánov, aké náboženské a nenáboženské požiadavky pacienti najčastejšie majú. V obidvoch skupinách udávalo 89 % respondentov, že pacienti najčastejšie požadujú niekoho, kto by ich počúval, tesne nasledovala požiadavka kto by bol prítomný. Nemocniční pacienti chceli diskutovať o svojich obavách o príbuzných, o bolesti, smrti a umieraní, podobne ako pacienti v hospici (Wright, 2007).

Z voľných odpovedí študentov zameraných na celkové hodnotenie kurzu vyplýva, že prioritne ich zaujali témy: Bolest', Únava, Práca s príbuznými – význam dobrovoľníckej práce. Študenti zároveň pozitívne hodnotili prehľadnosť a spracovanie kurzu, dostatok odporúčanej odbornej literatúry, množstvo nových informácií a vhodné spracovanie autotestov. Efektivitu prezentovaného kurzu podporujú aj výsledky výskumu, ktorý sme uskutočnili na začiatku realizácie projektu. Porovnali sme názory sestier v Slovenskej republike (dotazník bol umiestnený na portáli Slovenskej komory sestier a pôrodných asistentiek v období január–jún 2015) na prípravu v oblasti paliatívnej starostlivosti v období ich vzdelávania, s odpoveďami študentov na úroveň získaných informácií prostredníctvom kurzu. Vo všetkých otázkach vykazovali odpovede študentov vyššie hodnoty. Zo spoločných otázok pre sestry aj študentov sme zistili najväčšie rozdiely v nasledujúcich položkách: Vplyv získaných informácií na výber pracoviska = (študenti: $x = 4$, $SD = 0,89$; sestry: $x = 2,59$, $SD = 1,05$); Rozsah informácií v oblasti etickej, právnej = (študenti: $x = 4,01$, $SD = 0,99$;

sestry: $x = 2,79$, $SD = 1,13$); Podpora a pomoc príbuzným a pozostalým = (študenti: $x = 4,23$, $SD = 0,86$; sestry: $x = 2,48$, $SD = 1,21$), Problematika dobrovoľníctva, (študenti: $x = 4,10$, $SD = 0,89$; sestry: $x = 2,25$, $SD = 1,13$) a Informovanosť o možnosti poskytovania paliatívnej starostlivosti v našich podmienkach (študenti: $x = 4,10$, $SD = 0,88$; sestry: $x = 2,41$, $SD = 1,06$) (Slamková a Poledníková, 2018).

Ako však uvádzajú niektorí autori, v osnovách pre štúdium ošetrovateľstva je venovaná malá pozornosť problematike paliatívnej starostlivosti (Paice et al., 2006). V roku 1997 tak isto správa z Inštitútu medicíny (IOM) Národnej akadémie vied v USA identifikovala nedostatky vo vedomostiach lekárov a sestier v oblasti end-of-life starostlivosti. Inštitút vypracoval odporúčania, z ktorých vychádzal pri vytváraní charakteristík adekvátnej profesionálnej prípravy (Field a Cassel, 1997). V roku 2003 sa uskutočnilo stretnutie ministrov členských štátov EÚ, ktorého výsledkom boli odporúčania Rec 24 o Organizácii paliatívnej starostlivosti. V odporúčaniach sa uvádza, že paliatívna starostlivosť by mala byť zahrnutá v celom pregraduálnom vzdelávaní lekárov a sestier (*Recommendation Rec (2003)*, 2015).

Mnohé štáty reagovali pozitívne na tieto výzvy. Napr. autori Pereira Martins a Hernández-Marrero (2016), prezentujú výsledky výskumu uskutočneného s cieľom, či a ako bola do učebných osnov zahrnutá paliatívna starostlivosť v štátnych ošetrovateľských vzdelávacích inštitúciách v Portugalsku v rozmedzí rokov 2005–2015. Výskum ukončilo celkovo 19 škôl. Začlenenie paliatívnej starostlivosti do učebných osnov vysokoškolského vzdelávania sa výrazne zvýšilo. Zatiaľ čo v roku 2005 len 14 z 23 (61 %) škôl explicitne zaradilo do svojich učebných osnov paliatívnu starostlivosť; v roku 2015 to urobilo všetkých 19 škôl (Pereira Martins a Hernández-Marrero, 2016).

Výsledky ďalšej štúdie poukazujú na skutočnosť, že sestry, ktoré dokončili ECEPC (European Certificate in Essential Palliative Care) mali lepšie poznatky o paliatívnej starostlivosti v porovnaní so sestrami, ktoré program neabsolvovali. Výskum sa uskutočnil v Írsku, a bol zameraný na zisťovanie vedomostí a postojov k ošetrovaniu umierajúceho pacienta (Wilson, Avalos a Dowling, 2016).

Vzdelávanie v paliatívnej starostlivosti na Slovensku je tak isto nedostatočné, nakoľko absentujú predmety s obsahom zameraným na túto oblasť, alebo sú zastúpené nízkym počtom hodín. Vzhľadom k nízkemu počtu zariadení poskytujúcich paliatívnu starostlivosť, absentuje aj praktická príprava študentov študijného odboru ošetrovateľstva v týchto inštitúciách. Pre sestry pracujúce v oblasti paliatívneho ošetrovateľstva na Slovensku sú možné aktuálne iba špecializačné odbory: anesteziológia a intenzívna starostlivosť, intenzívna ošetrovateľská starostlivosť o dospelých, ošetrovateľská starostlivosť v komunite a z certifikovaných pracovných činností je to – ošetrovateľská starostlivosť v onkológii (*Nariadenie vlády 34/2018 Z. z.*, 2018). Lekári môžu získať špecializáciu z odboru paliatívna medicína, ktorá je zaradená medzi špecializačné odbory s minimálnou dĺžkou trvania špecializačného štúdia tri roky po získaní špecializácie v niektorom zo špecializačných odborov uvedených v písmenách a) až c) (*Nariadenie vlády 34/2018 Z. z.*, 2018).

Špecifická a zároveň náročná oblasť paliatívnej starostlivosti – starostlivosť o zomierajúce deti je u nás podporená od roku 2007 vzdelávacím programom v anglickom jazyku organizovaným detským hospicom Plamienok. Program je určený lekárom a sestram pôsobiacim

cim v danej oblasti, vzdelávanie je zabezpečené odborníkmi zo zahraničia a pracovníkmi detského hospicu (Slováková, 2008).

Pozitívnym prínosom pre oblasť poskytovania paliatívnej starostlivosti, ale aj možnosti vzdelávania v našich podmienkach sú aktuálne vypracované a predložené Štandardné postupy v zdravotníctve, pre uvedenú oblasť je to – Komplexný ošetrovateľský manažment pacienta v paliatívnej starostlivosti (u dospelých) (Tvorba nových a inovovaných štandardných klinických postupov, 2019).

ZÁVER

Rezolúcia a odporúčanie Riadiacej rady WHO (Svetovej zdravotníckej organizácie) zdôrazňuje, že súčasný trend paliatívnej starostlivosti spočíva v jej implementácii do zdravotníckych systémov (Križanová, 2015). Je dôležité namiesto apatickej rezignácie lekárov aj pacientov hovoriť s pacientom o tom, čo sa ešte dá urobiť. Namiesto boja o život prejsť do akceptácie zomierania a smrti. Zmierňovať symptómy tak, aby bolo utrpenie na konci života znesiteľné. Veríme, že kurz svojím obsahom zlepšuje nepriaznivú situáciu v oblasti paliatívnej starostlivosti v našich podmienkach. Vytvorenie e-learningového vzdelávacieho prostredia umožňuje využívanie prezentovaných informácií väčším množstvom študentov a ostatných záujemcov, podporuje samostatnosť pri štúdiu a práci s odbornou literatúrou, rozvíja kritické myslenie pri riešení samostatných úloh, motivuje ku komunikácii medzi študentmi ale aj s vyučujúcimi. Hospic – dom pokoja a zmieru u Bernadetky v Nitre, poskytuje možnosť pre študentov študijného odboru „ošetrovateľstvo“ získať praktické zručnosti v konkrétnych podmienkach pri ošetrovaní ťažko chorých a umierajúcich pacientov a ich rodinných príslušníkov. Dúfame, že informácie získané prostredníctvom kurzu a osobný kontakt s uvedeným hospicom motivujú študentov aj k výberu pracoviska so zameraním na paliatívnu ošetrovateľskú starostlivosť po skončení štúdia.

Literatura

ANDRÁŠIOVÁ, M., BODNÁR, M. O., GOJDOVÁ, M. a KRIŽANOVÁ, K. *Hospic a paliatívna starostlivosť: príručka pre dobrovoľníkov*. Bratislava: Palium, 2002. ISBN 80-968416-0-2.

BERŽINEC, P. Inhalácia morfénu pri nádorovej dýchavičnosti – prehľad literatúry a vlastné skúsenosti. *Paliatívna medicína a liečba bolesti*. 2009, roč. 2, č. 3, s. 122–124. ISSN 1339-4193.

BÓRIKOVÁ, I. Dýchavica. In: KURUCOVÁ, R., ŽIAKOVÁ, K. a NEMCOVÁ, J. *Vybrané kapitoly z paliatívnej ošetrovateľskej starostlivosti*. Martin: Univerzita Komenského v Bratislave, Jesseniova lekárska fakulta v Martine, Ústav ošetrovateľstva, 2015, s. 157–171. ISBN 978-80-89544-73-8.

CÁPAY, M., ŠVEC, P. a BALOGH, Z. E-learning – novodobý trend vo vzdelávaní. In: BOLEDOVIČOVÁ, M. a ZRUBCOVÁ, D. *Sestra a pôrodná asistentka v komunitnej starostlivosti*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva, 2009, s. 376–397. ISBN 978-80-8094-576-3.

CLARK, D. An annotated bibliography of the publications of Cicely Saunders – 1: 1958–67. *Palliative Medicine* [online]. 1998, vol. 12, no. 3, p. 181–193. [cit. 25. 7. 2015]. ISSN 1477-030X. Available from: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1191/026921698678023443>.

CORNEROVÁ, J. Práce s těžkými symptomy. In: PAYNEOVÁ, S., SEYMOUROVÁ, J. a INGLETONOVÁ, CH. *Paliativní péče: principy a praxe*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu, 2007, s. 256–275. ISBN 978-80-87029-25-1.

FIELD, M. J. and CASSEL, C. K., eds. *Approaching death: Improving Care at the End of Life* [online]. Washington, D.C.: National Academy Press, 1997. [cit. 5. 2. 2015]. Available from: http://books.nap.edu/openbook.php?record_id=5801&page=266.

FINS, J. J. and BACCHETTA, M. D. Framing the physician-assisted suicide and voluntary active euthanasia debate: the role of deontology, consequentialism, and clinical pragmatism. *Journal of the American Geriatrics Society* [online]. 1995, vol. 43, no. 5, p. 563–568. [cit. 12. 3. 2014]. ISSN 1532-5415. Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/7730541>.

HINTON, J. Which patients with terminal cancer are admitted from home care?. *Palliative Medicine* [online]. 1994, vol. 8, no. 3, p. 197–210. [cit. 12. 3. 2018]. ISSN 1477-030X. Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/7952370>.

KRIŠTOFOVÁ, E. *Etika pre pomáhajúce profesie v kontexte teórie a praxe*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva, 2014. ISBN 978-80-558-0679-2.

KRIŽANOVÁ, K. Paliatívna medicína. *Onkológia* [online]. 2014, roč. 9, č. 6, s. 342–344. [cit. 4. 11. 2016]. ISSN 1339-4215. Dostupné z: http://www.onkologiapreprax.sk/index.php?page=pdf_view&pdf_id=7162&magazine_id=10.

KRIŽANOVÁ, K. Posilňovanie paliatívnej starostlivosti ako súčasti integrovanej liečby v jej kontinuite pre 67. svetové zdravotnícke zhromaždenie v máji 2014. Stanovisko k rezolúcii a odporúčaniu Riadiacej rady WHO a generálnej riaditeľky WHO. *Paliatívna medicína a liečba bolesti*. 2015, roč. 8, č. 2, s. 68–69. ISSN 1339-4193.

MULARSKI, R. A., CAMPBELL, M. L., ASCH, S. M. et al. A Review of Quality of Care Evaluation for the Palliation of Dyspnea. *American journal of respiratory and critical care*

medicine [online]. 2010, vol. 181, no. 6, p. 534–538. [cit. 2. 3. 2017]. ISSN 1535-4970. Available from: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/20056904>.

Nariadenie vlády 34/2018 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 296/2010 Z. z. o odbornej spôsobilosti na výkon zdravotníckeho povolania, spôsobe ďalšieho vzdelávania zdravotníckych pracovníkov, sústave špecializačných odborov a sústave certifikovaných pracovných činností v znení neskorších predpisov [online]. [cit. 27. 6. 2018]. Dostupné z: <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/89786/1/2?vtex-tu=34/%202018%20Z.z.#lema0>.

O organizaci paliativní péče: doporučení Rec (2003) 24 Výboru ministrů Rady Evropy členským státům přijaté Výborem ministrů 12. listopadu 2003 na 860. zasedání zástupců ministrů [online]. Praha: Cesta domů, 2004. [cit. 13. 4. 2015]. Dostupné z: www.cestadomu.cz/rozvoj-paliativni-pece-v-cr.html.

PAICE, J. A., FERRELL, B. R., VIRANI, R., GRANT, M., MALLOY, P. and RHOME, A. Graduate nursing education regarding end-of-life care. *Nursing Outlook* [online]. 2006, vol. 54, no. 1, p. 46–52. [cit. 12. 5. 2017]. ISSN 0029-6554. Available from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0029655405000849?via%3Dihub>.

PEREIRA MARTINS, S. and HERNÁNDEZ-MARRERO, P. Palliative care nursing education features more prominently in 2015 than 2005: Results from a nationwide survey and qualitative analysis of curricula. *Palliative Medicine* [online]. 2016, vol. 30, no. 9, p. 884–888. [cit. 12. 7. 2018]. ISSN 1477-030X. Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/26994120>.

Recommendation Rec (2003) 24 of the Committee of Ministers to member states on the organisation of palliative care. Adopted by the Committee of Ministers on 12 November 2003 at the 860th meeting of the Ministers' Deputies [online]. [cit. 10. 2. 2015]. Available from: [https://www.coe.int/t/dg3/health/Source/Rec\(2003\)24_en.pdf](https://www.coe.int/t/dg3/health/Source/Rec(2003)24_en.pdf).

SLAMKOVÁ, A. a POLEDNÍKOVÁ, Ľ. Vzdelávanie v paliatívnej starostlivosti s využitím multimediálnych prostriedkov. *GRANT journal*. 2018, roč. 7, č. 1, s. 127–132. ISSN 1805-062X.

SLOVÁKOVÁ, J. Vzdelávanie zdravotníckych pracovníkov v oblasti paliatívnej starostlivosti. *Kontakt*. 2008, roč. 10, č. 2, s. 264–273. ISSN 1212-4117.

SVATOŠOVÁ, M. *Hospice a umění doprovázet*. Praha: Ecce Homo, 1999. ISBN 80-902049-2-9.

ŠVEJDA, G. et al. *Vybrané kapitoly z tvorby e-learningových kurzov*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Pedagogická fakulta, 2006. ISBN 80-8050-989-1.

THEOVÁ, A. M. *Paliativní péče a komunikace*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu, 2007. ISBN 978-80-87029-24-4.

Tvorba nových a inovovaných štandardných klinických postupov a ich zavedenie do medicínskej praxe. Zoznam schválených štandardných postupov. Komplexný ošetrovateľský manažment pacienta v paliatívnej starostlivosti (u dospelých). In: *Vestník MZ SR – Osobitné vydanie Dňa 1. februára 2019 Ročník 67* [online]. [cit. 24. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.standardnepostupy.sk/suvisiace-dokumenty/>.

TWYXCROSS, R. and WILCOCK, A. *Symptom Management in Advanced Cancer*. Oxford: Radcliffe Medical Press, 2002. ISBN 978-0-9552547-3-4.

VORLÍČEK, J., ADAM, Z., POSPÍŠILOVÁ, Y. et al. *Paliativní medicína*. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-247-0279-7.

Vyhláška č. 95/2018 Z. z., ktorou sa určuje rozsah ošetrovateľskej praxe poskytovanej sestrou samostatne, samostatne na základe indikácie lekára a v spolupráci s lekárom a rozsah praxe pôrodnej asistencie poskytovanej pôrodnou asistentkou samostatne, samostatne na základe indikácie lekára a v spolupráci s lekárom [online]. [cit. 27. 6. 2018]. Dostupné z: <http://www.epi.sk/zz/2018-95#p1>.

WILSON, O., AVALOS, G. and DOWLING, M. Knowledge of palliative care and attitudes towards nursing the dying patient. *British Journal of Nursing* [online]. 2016, vol. 25, no. 11, p. 600–605. ISSN 0966-0461. Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/27281593>.

WRIGHT, M. Duchovní dimenze hospicové a paliativní péče. In: PAYNEOVÁ, S., SEYMOUROVÁ, J. a INGLETONOVÁ, CH. *Paliativní péče: principy a praxe*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu, 2007, s. 232–255. ISBN 978-80-87029-25-1.

ZADÁK, Z. *Výživa v intenzivní péči*. Praha: Grada, 2002. ISBN 80-247-0320-3.

Kontakt

PhDr. Alica Slamková, PhD.

Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Katedra ošetrovateľstva

Kraskova 1, 949 74 Nitra, Slovenská republika

aslamkova@ukf.sk